

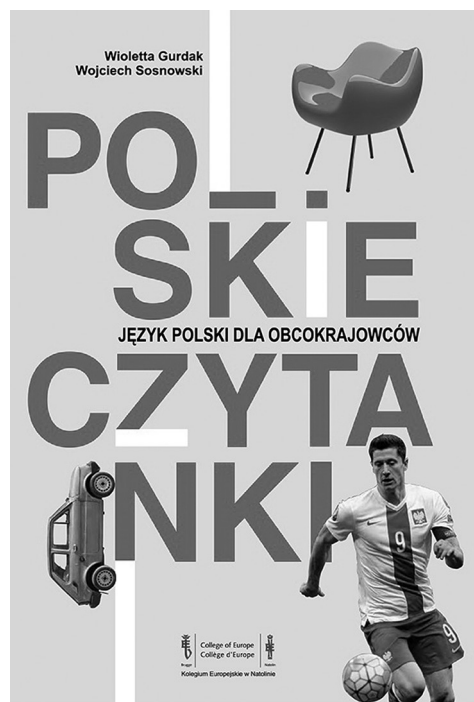
Od słowa do działania, czyli o nauczaniu słownictwa poprzez tekst

WOJCIECH SOSNOWSKI

Jakiego słownictwa nauczać i w jakim celu? W jaki sposób wprowadzać je podczas lekcji? Jak pomagać słuchaczom przyswajać słownictwo i jednocześnie ćwiczyć wszystkie sprawności językowe, aby przygotować ich do wykonywania w życiu określonych zadań (nie tylko językowych), uwarunkowanych kontekstem środowiskowym i sytuacyjnym (ESOKJ 2003)? Na te pytania szukamy odpowiedzi w niniejszym artykule, sięgając do *Polskich czytaneł*¹, nowego podręcznika języka polskiego jako obcego.

Nieznany już najmłodszym pokoleniom nauczycieli i uczniów podręcznik L.G. Alexandra *New Concept English* był przełomową pozycją w dydaktyce języków obcych. Mimo swego wieku publikacja wciąż jest interesująca i bez wątpienia może być źródłem inspiracji, jak wykorzystać pracę z tekstem na lekcji języka obcego. Przez 50 lat w metodyce zmieniło się wiele, ale główny filar *New Concept English* polegający na tym, że należy: *najpierw wysłuchać, później powiedzieć; najpierw powiedzieć, później przeczytać; najpierw przeczytać, później napisać* (Alexander 1967:xiii), pozostaje aktualny po dziś dzień.

Rozwój tej koncepcji przez poszczególne trendy metodyczne doprowadził do rozbudowania form nauczania zintegrowanego, w którym praca nad jedną sprawnością językową jest sprzężona w trakcie prowadzenia jednostki lekcyjnej z pracą nad innymi sprawnościami. Sam tekst natomiast jako główny punkt lekcji powinien pozostać stałym elementem – nie jest on oczywiście jedynym przedmiotem nauki – umożliwia też organizowanie innych jednostek języka, takich jak zdania, struktury składniowe i wreszcie słownictwo, które przyswajamy. Tekst pozwala w jednym miejscu pokazać wiele ważnych komponentów mowy. To tekst jest tą strukturą, która łączy wszystkie elementy oraz jednostki języka w całość i wreszcie to

tekst stopniowo doprowadza do formowania osobowości językowej, która może się wyrażać autorskim stylem. Dobierając teksty do zajęć, kierujemy się różnymi kryteriami leksykalnymi czy gramatycznymi, ale przede wszystkim komunikacyjnymi, które pomogą uczniom realizować różnorakie zadania w życiu codziennym.

Centralne miejsce w znajomości języka obcego zajmuje słownictwo i – co za tym idzie – to jemu powinno się poświęcać najwięcej czasu podczas jednostki lekcyjnej. Po opanowaniu słownictwa można ucznia stopniowo wprowadzać na poziom samodzielności językowej i pomagać mu w wykonywaniu praktycznych zadań. Nadrzędnym celem uczenia jest skierowanie ucznia na działania w języku obcym. To czyni znajomość leksyki podstawowym filarem pomagającym w realizacji tego zadania.

Na łamach czasopisma *Języki Obce w Szkole* pojawiło się w ostatnich latach szereg artykułów poruszających bezpośrednio lub pośrednio różne aspekty nauczania leksyki (Sowa-Bacia 2017, Madej 2016, Kopacz 2016, Otwinowska 2015, Miłułka 2012 i in.). Z obszernej literatury metodycznej przedmiotu i doświadczeń codziennych w klasie płynnie wniosek, że znaczenie słów najlepiej przekazywać w zdaniach i konkretnych sytuacjach. Dobór zdań i sytuacji leży w gestii nauczyciela.

Dobór i nauczanie słownictwa w *Polskich czytankach*

Tworząc koncepcję *Polskich czytanek*, musieliśmy odpowiedzieć sobie na kluczowe pytania: jakie słownictwo należy wprowadzać na lekcji języka polskiego jako obcego, jak je powtarzać, utrzymywać i aktywizować. Autorzy założyli, że publikacja ta nie jest podręcznikiem kursowym, a jedynie materiałem uzupełniającym oraz że jest skierowana do uczących się na poziomach A1, A2 i B1. Z tych powodów poza leksyką ogólną, wpisaną do minimum leksykalnego tych poziomów, wprowadzono leksemę o silnym osadzeniu kulturowym.

Wybór podejścia zadaniowego zdeterminował fakt, że nadrzędne miejsce przyznano słownictwu związanemu z polskimi realiami i kulturą. W rezultacie do zasobu leksykalnego podręcznika weszły liczne kulturemy² leksykalne, takie jak *działka*, *laurka*, *parawanning*, *dresiarz*, *majówka*, *disco polo*, *planszówka*, *filmówka* i in.; oraz szereg terminów-kulturemów z dziedziny kulinariów, gdyż zdaniem autorów jedzenie i napoje są najbardziej charakterystycznymi symbolami komunikacji interkulturowej. Tutaj na pierwszym miejscu zostały wyodrębnione takie elementy polskiej kultury kulinarnej, jak np. bigos, drożdżówka, ryba po grecku i inne. Ponadto autorzy zdecydowali się włączyć do zasobu leksykalnego wybrane cytaty

będące tekstami precedensowymi, np. *Czy to jest miłość, czy to jest kochanie?*, nazwy własne o charakterze precedensowym, np. *pan Hilary*, *zaczarowany ołówek*, *polski Harley* i wreszcie swego rodzaju kulturemy frazeologiczne³: *kura domowa*, *niebieskie migdały*, oraz neosematyzmy, takie jak np. *burak* (funkcjonujące jako forma adresatywna (Sosnowski 2015)). Dobór takiego słownictwa nie jest przypadkowy. Z praktyki dydaktycznej wynika, że to nauczyciel w trakcie lekcji jest w stanie najlepiej zaprezentować uczącym się znaczenie i sferę funkcjonowania poszczególnych jednostek leksykalnych (głównie jeśli są to kulturemy) poprzez przekazywanie znaczeń denotacyjnych (znaczenia, jakie przypisuje się poszczególnym wyrazom), konotacyjnych (dotyczących właściwości stylistycznych wyrazu) i wreszcie pragmatycznych (decydujących o tym, jak należy zinterpretować całą wypowiedź). W tym celu nauczyciel stosuje najróżniejsze techniki i środki dydaktyczne, aby uczący się mógł przyswoić jak najwięcej znaczeń podczas lekcji, a także był w stanie używać wyrazów w odpowiednim kontekście.

W doborze słownictwa autorzy kierowali się jeszcze jednym kryterium: kreowanie sytuacji charakterystycznych dla kultury i obyczajowości Polaków np. *spotkanie przy kawie i ciastku*, *imieniny w polskim stylu*, *Dzień Matki*, *na działce*. Wydaje się zasadne przywoływanie takich sytuacji podczas lekcji poprzez odpowiednie zadania sytuacyjne (np. złożymy solenizantowi życzenia z okazji imienin; napiszemy laurkę dla mamy itp.). Tworzenie takich sytuacji, nawet jeśli wydają się one sztuczne, pozwala odwoływać się do emocjonalnej sfery uczniów, co w konsekwencji sprzyja przyswajaniu słownictwa i wszelkich informacji od nauczyciela.

Tekst w nauczaniu słownictwa

W celu doboru kontekstu do opanowania słownictwa autorzy *Polskich czytanek* już nawet w nazwie powrócili do sprawdzonego gatunku, jakim jest czytanka, czyli krótki tekst z podręcznika. Wybór takiej formy jest podyktowany kilkoma względami. Autorzy zdają sobie sprawę, że wykorzystanie dłuższych tekstów na poziomie podstawowym wymaga ich adaptacji, więc naturalne jest, że są to teksty preparowane. Poprzez tekst nie tylko łatwiej opanować struktury leksykalno-gramatyczne, ale przede wszystkim przekazać uczniom wiedzę dotyczącą wybranych zagadnień ze sfery obyczajowości, kultury i historii. Ten gatunek pozwala też na wykorzystanie w nauczaniu podejścia narracyjnego. Po wprowadzeniu tekstu można go opowiedzieć, odczytać w parach, inscenizować, co sprzyja lepszemu opanowaniu języka i wyzwaniu potencjału twórczego ucznia, np. poprzez zadanie: *Jesteś*

scenarzystą filmowym. Napisz scenariusz jednej sceny „Na polskiej działce” (wydaje się, że idealnym zadaniem kończącym taką pracę byłoby odegranie tej sceny przed grupą).

W celu podsumowania powyższych rozważań na temat roli tekstu w procesie nauczania słownictwa

prezentuję scenariusz lekcji na podstawie książki *Polskie czytanki*. Pragnę podkreślić, że scenariusz lekcji zasadniczo różni się od jednostki lekcyjnej w książce. Scenariusz dokładniej odzwierciedla założenia autorów. W praktyce dydaktycznej nauczyciel modyfikuje scenariusz podczas zajęć w zależności od grupy, z którą prowadzi lekcje.

SCENARIUSZ LEKCJI

Temat lekcji:

RESTAURACJA „POD GIGANTAMI”

Uwaga: Temat może być jedynie wypowiedziany, ale lepiej, aby był zapisany na tablicy w odpowiednim momencie lekcji.

POZIOM: B1

ZALECANY CZAS REALIZACJI MATERIAŁU: 90 MINUT.

CELE BLOKU TEMATYCZNEGO:

CELE KOMUNIKACYJNE:

Uczeń:

- nazywa dania kuchni polskiej;
- zamawia posiłek w restauracji;
- uzasadnia swoje preferencje kulinarne.

CELE JĘZYKOWE:

Gramatyczne:

Uczeń:

- stosuje poprawnie formy narzędnika liczby pojedynczej i mnogiej rzeczowników rodzaju męskiego, żeńskiego i nijakiego;
- stosuje poprawnie formy narzędnika liczby pojedynczej i mnogiej przymiotników.

Leksykalne:

Uczeń:

- używa zwrotów: smakuje mi, coś jest pyszne, chciał(a)bym zamówić.

CELE SOCJOKULTUROWE:

Uczeń:

- formułuje opinię;
- dobiera argumenty;
- pracuje w grupie;
- słucha innych osób i rozmawia w sposób kulturalny;
- rozumie kwestię różnorodności kulturowej wyrażając się w odmiennych preferencjach kulinarnych.

POMOCE DYDAKTYCZNE:

- tekst czytanki;
- materiały wizualne: ilustracje, prezentacja;
- tablica;
- ewentualnie CD do książki (jeśli nauczyciel zdecyduje się na włączenie nagrania czytanki).

METODY I TECHNIKI PRACY:

Praca z tekstem, praca ze zdjęciem, asocjogram, kula śnieżna, konkurs „kto więcej”, czytanie ciche i głośne, praca w parach, praca w grupie, inscenizacja, burza mózgów.

Plan lekcji

1. Moment organizacyjny.
2. Rozgrzewka językowa. Koncept lekcji.
3. Konkurs leksykalny.
4. Praca z tekstem.
5. Ćwiczenia praktyczne.
6. Podsumowanie lekcji.
7. Praca domowa.

Przebieg lekcji

WPROWADZENIE DO TEMATU

ĆWICZENIE 1. Popatrz na zdjęcie. Powiedz, co widzisz. Jak myślisz, co tam się znajduje?

Czas: 5 minut.

Cele:

- **rozgrzewka językowa i sprawdzenie/powtórzenie znanego już słownictwa;**
- **stworzenie konceptu lekcji.**

Model: *Myślę, że tam jest księgarnia. To stary i ładny dom.* Ćwiczenie jest przeprowadzane w postaci burzy mózgów. Uczniowie podają swoje propozycje. Nauczyciel zapisuje pojawiające się słowa na tablicy. Prowokuje do argumentacji na temat miejsca.

Przykładowa odpowiedź ucznia: *Myślę, że tam jest muzeum archeologiczne, bo to ładny i historyczny budynek i widzę figury antyczne.*

Restauracja „Pod Gigantami” przy Alejach Ujazdowskich w Warszawie.
Fot. Wikia (CC-BY-SA).

ĆWICZENIE 2. Jakie znasz polskie dania? Co jest smaczne, a co nie? Wypisz jak najwięcej nazw polskich dań.

Czas: 2 minuty.

Cele:

- sprawdzenie zasobu leksykalnego uczniów z zakresu „kuchnia”;
- powtórzenie i wprowadzenie nowego słownictwa;
- poznanie preferencji kulinarnych członków grupy i nauczyciela.

Ćwiczenie przeprowadzane jest w formie konkursu: kto wymieni więcej nazw dań w czasie 2 minut. Decyzja o podziale na pary, grupy lub indywidualne wykonanie zadania leży w gestii nauczyciela.

PREZENTACJA CELÓW LEKCJI

Nauczyciel: *Znacie sporo polskich dań. Poznamy dzisiaj jeszcze inne i pójdziemy do znanej warszawskiej restauracji „Pod Gigantami”.*

PREZENTACJA MATERIAŁU LEKCYJNEGO

ĆWICZENIE 3. Czy znasz te słowa?

Czas: 10 minut.

Cele:

- przygotowanie uczniów do zrozumienia tekstu czytanego;
- wprowadzenie nowego słownictwa.

Nauczyciel zapisuje nowe słowa na tablicy lub wprowadza leksykę za pomocą ilustracji lub prezentacji. W celu wyjaśnienia znaczeń przedstawia sytuację, stosuje ilustrację, mimikę, gest, definicję, parafrazę, synonim, antonim, przykładowe zdanie. Może odwołać się do internacjo-

nalizmów i kognatów. Według kolejności pojawiania się w tekście są to:

kelner, befsztyk, chłodnik, kaczka, danie, kamienica.

ĆWICZENIE 4. Przeczytaj tekst /posłuchaj tekstu. Co zamówili Claudio i Benjamin?

Czas: 15 minut.

Cele:

- ćwiczenie czytania ze zrozumieniem;
- wykonanie pierwszego zadania z polecenia na sprawdzenie zrozumienia fragmentu tekstu.

Ćwiczenie może odbywać się na kilka sposobów: czytanie ciche, czytanie głośne po fragmencie, czytanie chóralne całą grupą jednocześnie, czytanie nauczyciela, czytanie lektora z płyty. Podczas czytania/słuchania uczniowie podkreślają nieznanne słowa. Po przeczytaniu nauczyciel najpierw sprawdza zrozumienie fragmentu, a potem pyta o niezrozumiałe słowa.

„Pod Gigantami”

Pod moim mieszkaniem jest restauracja. Nazywa się „Pod Gigantami”. Kuchnia polska. Dlaczego tak się nazywa? Giganci byli Grekami, a nie Polakami...

Mam na imię Claudio i jestem Hiszpanem. Mieszkam w Polsce już 2 miesiące. Pracowałem w Japonii, Szwecji, Anglii i Bułgarii. Wszędzie były restauracje włoskie, chińskie, francuskie, tureckie, japońskie. A gdzie były restauracje polskie? Nigdzie. Dlaczego? Co to jest polska kuchnia? Nie wiem, co Polacy jedzą! Muszę iść do polskiej restauracji i to sprawdzić. To będzie dobra adaptacja kulturowa w Polsce. Ale z kim tam pójść? Może z Polakiem? Nie... Polacy wiedzą, co to jest polska kuchnia. Wiem! Pójdę z moim kolegą Francuzem. On jest antropologiem kultury.

Jesteśmy z Benjaminem w restauracji „Pod Gigantami”. Mówimy po polsku do kelnera. Rozumie, co mówimy. Daje nam menu. Czytamy: befsztyk tatarski z kiszonym ogórkiem, karp po żydowsku z migdałami, chłodnik litewski z jajkiem, barszcz ukraiński z fasolą, pierogi ruskie ze śmietaną, fasolka po bretońsku z kielbasą, kaczka po polsku z sosem wiśniowym i ziemniakami, ryba po grecku. Tu chyba jest tylko jedno polskie danie?! Chcemy kaczkę.

To był wspaniały wieczór i bardzo smaczna polska kuchnia. Teraz jem tam często z moimi kolegami Polakami, Francuzami, Niemcami i z moją hiszpańską rodziną, która bywa w Warszawie. Już wiem, że „Pod Gigantami” to znana warszawska modernistyczna kamienica i bardzo dobra restauracja z polską kuchnią. Kolacja tam to był dobry pomysł. Polecam taki wieczór z polskimi daniami.

UTRWALANIE MATERIAŁU LEKSYKALNEGO**ĆWICZENIE 5. Odpowiedz na pytania.****Czas: 10 minut.****Cele:**

- zrozumienie fragmentów tekstu i głównej myśli całego tekstu;
- wprowadzenie nowych słów i zwrotów do komunikacji;
- zapoznanie uczniów z polskimi daniami i kamienicą „Pod Gigantami”.

Ćwiczenie przeprowadza albo nauczyciel, który zadaje pytania, albo uczniowie, którzy sami zadają sobie pytania. Ćwiczenie można przeprowadzić w parach lub grupach, ale na końcu należy sprawdzić odpowiedzi na wszystkie pytania. Można to zadanie przeprowadzić ustnie lub pisemnie albo zastosować obie formy.

1. Kim jest Claudio?
2. Gdzie teraz mieszka Claudio?
3. Gdzie mieszkał i pracował Claudio?
4. Z kim Claudio był w restauracji „Pod Gigantami”?
5. Czy Claudio mówi po polsku?
6. Co jadł Claudio w restauracji? Czy to było smaczne?
7. Co wiecie o kamienicy „Pod Gigantami”?

ĆWICZENIE 6. Dokończ zdania.**Czas: 10 minut.****Cele:**

- ćwiczenie użycia form narzędnika z nowo poznany i znanym już słownictwem;
- poznanie fenomenów polskiej kultury poprzez wprowadzenie i objaśnienie tekstów precedensovych: *Pod Papugami, Pod Baranami*.

Ćwiczenie nauczyciel przeprowadza w formie pisemnej lub ustnej. Uczniowie używają słów i wyrażeń z tekstu, ale również opanowanego wcześniej słownictwa.

kamienica *Pod ...* (Róża, Papuga – l.mn., Filar – l.mn., Baran – l.mn.)

jeść kolację z ...

pierogi z ...

kaczka z ...

WYKORZYSTANIE MATERIAŁU LEKCYJNEGO

W tym miejscu lekcji nauczyciel może zaproponować odegranie scenek w restauracji. Jest to ćwiczenie fakultatywne, którego nie proponuje się w książce, ale jeśli czas pozwala, to może, a nawet powinno być przeprowadzone.

ĆWICZENIE 7. Pracujemy w parach. Jedna osoba jest kelnerem, a druga klientem.

Zadanie dla klienta w restauracji „Pod Gigantami”: złóż zamówienie. **Zadanie dla kelnera:** przyjmij zamówienie, zapisz zamówione dania, odpowiedz na pytania klienta.

Czas: 15 minut.**Cele:**

- utrwalanie nowego słownictwa;
- ćwiczenie słuchania ze zrozumieniem;
- ćwiczenie pisania ze słuchu.

Model:

U1: Dzień dobry. Co to jest ryba po grecku?

U2: To polskie danie. Ryba z warzywami.

U1: ...

U2: ...

PODSUMOWANIE LEKCJI I EWALUACJA**ĆWICZENIE 8. Jaką kuchnię lubisz? Jakie restauracje znasz? Z kim tam chodzisz?****Czas: 10 minut.****Cele:**

- poznanie preferencji kulinarnych uczniów;
- ćwiczenie umiejętności mówienia w oparciu o znane już i nowo poznane słownictwo;
- sprawdzenie umiejętności radzenia sobie uczniów w sytuacji rozmowy;
- ćwiczenie postawy tolerancyjnej wobec osób z innymi preferencjami kulinarnymi.

Ćwiczenie ma charakter podsumowujący i jest przeprowadzane w postaci pogawędki z uczniami. Nauczyciel egzekwuje użycie nowo poznanego słownictwa oraz użycie form narzędnika. Uczniowie przekazują nauczycielowi informację o tym, czego nowego się nauczyli, co ich zainteresowało itp.

Nauczyciel: *Dzisiaj na lekcji nauczyliśmy się...*

PRACA DOMOWA**Cele:**

- wprowadzenie ucznia na poziom samodzielności językowej;
- ćwiczenie sprawności językowych w działaniu;
- utrwalenie nowo poznanego słownictwa i struktur leksykalno-gramatycznych.

Ćwiczenie 8. Napisz o swojej wizycie w restauracji.

W ramach pracy domowej uczeń tworzy swój własny tekst o dowolnym charakterze: opowiadania, reklamacji, dialogu itp. Tekst może zostać sprawdzony na kilka sposobów, zarówno ustnie, jak i pisemnie.

BIBLIOGRAFIA

- Alexander L.G. (1967) *First Things First. New Concept English Course*, London: Longman.
- Jaskot, M. (2015) Culturemes and non-equivalent lexis in dictionaries. W: *Cognitive Studies/Etudes Cognitives*, 15, 115-124. DOI: 10.11649/cs.2015.009.
- Jaskot, M. (2016) Odniesienia kulturowe w nauczaniu języka obcego w grupie wielokulturowej – pułapki i wyzwania. W: *Glottodydaktyka*, tom XX, Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 133-150, DOI: 10.15290/lingdid.2016.20.10.
- Kopacz, Ł. (2016) O przekazywaniu znaczenia i nauczaniu słownictwa na lekcji języka obcego. W: *Języki Obce w Szkole*, 4.
- Madej, M. (2016) Sposób na słówka, czyli ćwiczenia leksykalne na chmurach obrazów. W: *Języki Obce w Szkole*, 2.
- Miłułka, K. (2012) Sposoby rozwijania kompetencji interkulturowej na lekcji języka obcego. W: *Języki Obce w Szkole*, 2.
- Nagórko A., Łaziński M., Burkhardt H. (2004) *Dystynktywne słownik synonimów*. Kraków: Universitas.

- Otwinowska, A. (2015) Na drodze ku wielojęzyczności – rozwijanie słownictwa uczniów na podstawie języka angielskiego. W: *Języki Obce w Szkole*, 2.
- Rada Europy (2003) *Europejski system opisu kształcenia językowego*. Warszawa: CODN.
- Sosnowski, W. (2015) Formy adresatywne: aspekt językowy i socjologiczny. W: *Semantyka a konfrontacja językowa*, 5, 319-332.
- Sowa-Bacia, K. (2017) Wyniki badań empirycznych nad efektywnością podejścia narracyjnego we wczesnym nauczaniu języka obcego. W: *Języki Obce w Szkole*, 1.

DR WOJCIECH SOSNOWSKI Adiunkt w Instytucie Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, starszy wykładowca w Szkole Języków Obcych Uniwersytetu Warszawskiego, wykładowca w Dziale Języków Kolegium Europejskiego w Natolinie. Autor publikacji z glottodydaktyki i językoznawstwa sławistycznego. Prowadzi szkolenia dla nauczycieli języków obcych w Polsce i za granicą. Członek Rady Programowej czasopisma *Języki Obce w Szkole*. Pomysłodawca, uczestnik i wykonawca językowych projektów europejskich. Praktykujący nauczyciel.

1 Wioletta Gurdak, Wojciech Sosnowski (2017) *Polskie czytanki. Język polski dla obcokrajowców*, Warszawa: KJV Digital; książka wydana pod patronatem Kolegium Europejskiego w Natolinie.

2 Przez *kulturowy* rozumieć *ważne dla samoidentyfikacji jakiejś społeczności słowa-kucze, charakteryzujące zarówno jej stosunek do tradycji, jak i radzenie sobie z czasem teraźniejszym, aktualne przeżywanie świata* (Nagórko, Łaziński, Burkhardt 2004).

3 Terminu *kulturowo-frazeologiczny* używają autorzy *Leksykonu aktywnej polskiej i ukraińskiej frazeologii* (Sosnowski, Tymoshuk 2017; Sosnowski, Jaskot 2017).